

4. Про затвердження Концепції легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2002 р. № 247-р // Офіційний вісник України. – 2002. – № 20. – Ст. 989.
5. Маліновська І. М. База даних як об'єкт охорони / І. М. Маліновська // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професора О. А. Пушкіна (м. Харків, 23 трав. 2009 р.). – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. – С. 200–201.
6. Дроб'язко В. С. Захист авторського права і суміжних прав в Україні / В. С. Дроб'язко // Питання інтелектуальної власності. – 2007. – Вип. 5. – С. 124–132.
7. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Проспект, 1999. – 752 с.
8. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : за станом на 13 черв. 2012 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
9. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 черв. 2010 р. № 5 // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 6 (118). – Ст. 4.
10. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] : закон України від 23 груд. 1993 р. № 3792-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
11. Иоффе О. С. Основы авторского права / О. С. Иоффе. – М. : Знание, 1969. – 127 с.
12. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – М. : Статут, 2000. – 411 с.
13. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : за станом на 17 черв. 2012 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
14. Гордон М. В. Советское авторское право / М. В. Гордон. – М. : Госюриздат, 1955. – 232 с.
15. Смыслина Е. В. Судебная защита авторских прав на программы для ЭВМ и базы данных / Е. В. Смыслина // Юрист. – 2000. – № 5. – С. 50–55.
16. Захист прав інтелектуальної власності в Україні проблеми законного забезпечення та правозастосування: монографія / [за заг. ред. О. П. Орлюк]. – К. : Лазурит-Поліграф, 2007. – 320 с.
17. Хаметов Р. Экспертизы по делам о нарушениях авторских и смежных прав / Р. Хаметов // Интеллектуальная собственность. – 1997. – № 7–8. – С. 46–58.

Надійшла до редколегії 12.06.2012

КАРПЕНКО Д. В. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ СУБЪЕКТИВНОГО ПРАВА НА БАЗУ ДАННЫХ

Рассмотрены актуальные вопросы в сфере защиты субъективного права на базу данных. Определены формы и способы защиты субъективного права на базу данных.

KARPENKO D. THE ACTUAL PROBLEMS OF THE PROTECTION OF SUBJECTIVE RIGHT ON THE DATABASE

Current issues in the area of the protection of subjective rights on the database are reviewed. The forms and methods of protection of subjective rights on database are determined.

УДК 347.2

О. В. КУЦИЙ,

ад'юнкт

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ РЕЧЕЙ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

Здійснено аналіз правового режиму цивільного обороту речей. Встановлено особливості цивільного обороту речей та здійснено їх класифікацію.

Цивільно-правові відносини є основою сучасного суспільства, оскільки вони включають особисті майнові і немайнові відносини між членами суспільства. Дослідження речей як важливого об'єкта цивільно-правових відносин завжди були предметом уваги юридичної науки.

Актуальність дослідження речових правовідносин полягає в тому, що саме речове право дає суб'єктам громадянського суспільства можливість реалізувати свої життєво важливі права, такі, як право власності, право на житло. Чітке уявлення про природу речей, їх цивільно-

правовий обіг, класифікацію й способи захисту свого речового права є необхідним для формування правової держави. У даному аспекті теоретичні проблеми речового права набувають особливої практичної значущості.

Наукові дослідження в даній сфері здійснювали відомі українські вчені-юристи Є. О. Харитонов, А. І. Дрішлюк, О. М. Калітенко, О. А. Підпригора, Д. В. Боброва тощо. Разом із тим, через наявність певних прогалин у праві метою статті є дослідження особливостей сучасного правового регулювання питань цивільного обороту речей та їх класифікації.

Під об'єктами права розуміють те, на що спрямовані права та обов'язки суб'єктів правовідносин, заради чого вони діють із метою реалізації своїх прав і обов'язків.

Об'єктами цивільних прав відповідно до положень ст. 177 Цивільного кодексу України визначено речі, в тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні й нематеріальні блага [1].

Серед таких об'єктів важливе місце посідають речі, котрі розуміють як частину матеріального світу, що мають матеріальну цінність. До них належать як предмети матеріальної й духовної культури, тобто продукти людської праці, так і предмети, які створені самою природою і використовуються людиною для забезпечення своєї життєдіяльності – земля, корисні копалини, рослини. Проте найважливішою ознакою речей, за якою вони стають об'єктами цивільних правовідносин, є здатність речей задовольняти ті чи інші потреби людей.

Об'єктами цивільних правовідносин речі стають не в силу своїх природних властивостей, а тому і тільки тому, що суб'єкти права, враховуючи ці властивості, вступають між собою з приводу цих речей у суспільні відносини, що надає таким речам значення товару. Так, продукти харчування, що можуть використовуватись людьми як необробленими (овочі, фрукти), так і після переробки (ковбаси, сири), задовольняють потребу людей у харчуванні.

Виділяють наступні групи речей:

- речі, вилучені з цивільного обороту;
- речі, обмежені в обороті;
- речі, які перебувають в обороті без будь-яких обмежень.

Оскільки щодо речей, які вилучені із цивільного обігу, суб'єктивні цивільні права і обов'язки виникати не можуть (це сфера не приватного, а публічного права), вони не можуть бути й об'єктами цивільних правовідносин.

Такими об'єктами можуть бути тільки речі, які перебувають в обігу. Держава встановлює певні правила поведінки людей при використанні тієї чи іншої речі. У зв'язку з цим з'являється термін «правовий режим речі». Проте він означає передусім не властивості речі (річ не може виступати об'єктом цивільно-правових відносин без участі суб'єктів таких відносин – людей), а визначає, якою ж повинна бути поведінка людей стосовно таких речей.

Правовий режим речей є однією із головних підстав для їх класифікації, необхідної для визначення обсягу й змісту прав та обов'язків учасників цивільних правовідносин. Із врахуванням правового режиму конкретних речей або груп речей, а також інших критеріїв проводять класифікацію речей на окремі види. Залежно від їх природних властивостей речі поділяються на рухомі й нерухомі.

Відповідно до положень ст. 181 Цивільного кодексу України до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення [1].

Таким чином, до нерухомих речей належать усі ті речі, що постійно знаходяться в одному і тому самому місці, нерозривно зв'язані із землею або водною поверхнею, не можуть передаватись без передачі земельної ділянки або не можуть бути використані за призначенням без зв'язку із землею або водною поверхнею. Усі речі, які належать до нерухомості, мають індивідуальні ознаки, є незамінними; угоди з такими речами потребують спеціального оформлення (нотаріальна форма, реєстрація нерухомості за власником).

До нерухомості Цивільний кодекс України прирівнює деякі рухомі за своїми природними властивостями речі – повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації органами, уповноваженими здійснювати контроль за цими об'єктами.

Цивільний кодекс України закріплює наступні особливості правового режиму нерухомості:

- обмеження прав власності та інших речових прав на нерухомість, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації;

- зобов'язання, предметом яких є нерухомість, за загальним правилом, провадиться за місцезнаходженням цього майна;

- набуття права власності на новостворене майно або набуття права власності за договором виникає з моменту державної реєстрації

цієї нерухомості або переходу права власності на неї до покупця;

- встановлено особливий порядок набуття права власності на безхазяйну річ та більш тривалі строки набувальної давності на нерухоме майно;

- діють спеціальні правила укладення правочинів із нерухомістю, які передбачають залежність прав на земельну ділянку від прав на нерухомість.

Рухомим майном визнаються речі, включаючи гроші і цінні папери, які не віднесені Цивільним кодексом України та іншими законами до нерухомого майна.

Права на рухомі речі (за загальним правилом) не підлягають державній реєстрації. Законом може бути передбачена необхідність такої реєстрації для окремих видів рухомого майна (наприклад реєстрація автотранспортного засобу).

Цивільний кодекс України в певних випадках установлює більш тривалі строки набувальної давності і для рухомого майна (за положеннями ст. 344 ЦК України особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти рухомим майном протягом п'яти років, набуває право власності на це майно) [1].

Залежно від того, наскільки вільно речі перебувають в обігу, в цивільному обороті виділяють речі, які мають вільний обіг, і речі, які обмежуються в обороті.

Речі, які обмежуються в обороті, – це речі, які можуть належати тільки окремим учасникам цивільного обороту, або речі, обіг, придбання або відчуження яких може здійснюватися тільки за спеціальним дозволом.

До речей, які обмежуються в обороті, належать речі, визначені постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» [2]. Додатком № 2 до зазначеної постанови запроваджено спеціальний порядок набуття права власності громадянами на певні види майна і встановлено, що громадяни набувають права власності на такі види майна, придбаного ними з відповідного дозволу, що надається:

- на вогнепальну гладкоствольну мисливську зброю – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 21-річного віку;

- на вогнепальну мисливську нарізну зброю (мисливські карабіни, гвинтівки, комбіновану зброю з нарізними стволами) – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 25-річного віку;

- на газові пістолети, револьвери й патрони до них, заряджені речовинами сльозоточивою та дратівною дії, – органами внутрішніх справ за

місцем проживання особам, які досягли 18-річного віку;

- на холодну зброю та пневматичну зброю калібру понад 4,5 мм й швидкістю польоту кулі понад 100 м/с – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 18-річного віку;

- на об'єкти, що перебувають на державному обліку як пам'ятки історії та культури, – спеціально уповноваженими державними органами охорони пам'яток історії та культури;

- на радіоактивні речовини – Державним комітетом України з ядерної та радіаційної безпеки у разі наявності висновку органів територіальної санітарно-епідеміологічної служби про можливість використання цих речовин майбутнім власником в існуючих у нього умовах.

Речі, які вільно відчужуються, переходять від однієї особи до іншої, належать до іншої групи – до речей, які перебувають у вільному обігу (продукти харчування, побутова техніка, одяг). Такі речі можуть бути об'єктами різних абсолютних та відносних цивільних правовідносин і належати будь-яким суб'єктам цивільного права.

Залежно від можливості індивідуалізації речей вони поділяються на індивідуально-визначені і визначені родовими ознаками (ст. 184 ЦК розрізняє речі, наділені індивідуальними або родовими ознаками) [1].

Індивідуально-визначені речі – це речі, які відрізняються від інших за індивідуальними ознаками :

- виділені із загальної маси речей такого роду;
- єдині у своєму роді;
- відрізняються від інших за індивідуальними ознаками.

Родовими називаються речі, які мають єдині родові ознаки речей даного виду. Вони вимірюються вагою, числом, об'ємом.

Цивільний кодекс України, між тим, також характеризує індивідуально-визначені речі як незамінні, а речі, що мають лише родові ознаки, – як замінні.

Правове значення поділу речей на індивідуально-визначені і родові полягає в тому, що при знищенні індивідуально-визначеної речі боржник звільняється від обов'язку передати її кредитору, але відповідно зобов'язаний компенсувати кредитору вартість його майна в грошовому вигляді.

Якщо предметом зобов'язання виступає індивідуально-визначена річ, яка є в натурі, то кредитор вправі вимагати саме цю річ і боржник не вправі замінити її грошовою компенсацією без згоди на те кредитора. В іншому випадку зазначене зобов'язання втрачає свій сенс.

У випадку знищення речей, які мають єдині родові ознаки, за загальним правилом, боржник не звільняється від виконання свого зобов'язання в натурі, оскільки в нього є можливість замінити річ, що знищена іншою річчю того ж роду (ст. 678 ЦК України) [1].

Науковці виділяють ще один аспект правового значення поділу речей на індивідуально-визначені і родові. Воно полягає в тому, що об'єктом одних цивільно-правових відносин можуть бути тільки індивідуально-визначені речі (наприклад у договорах майнового найму), а об'єктом інших – тільки речі, визначені родовими ознаками (в договорі займу, біржових угодах) [3].

Крім того, певні договори можуть укладатись як щодо індивідуально-визначених, так і щодо родових речей (купівля-продаж, міна, дарування).

Залежно від здатності речей зберігати при подрібненні свою сутність, вони поділяються на подільні й неподільні. Наприклад поділ яблука або дині на частини не змінюють споживчих характеристик зазначених речей, оскільки кожна їх частина зберігає основне призначення речі і може бути використана таким же чином, як і цілі яблуко або диня, отже, останні є речами подільними.

Телевізор неможливо поділити на декілька частин без зміни його споживчих характеристик – після відділення, скажімо, кінескопа телевізор свої споживчі характеристики втратить – отже, тут маємо справу з неподільною річчю.

Класифікація речей на подільні й неподільні провадиться залежно від їх природних властивостей і має правове значення, зокрема, для поділу майна, яке знаходиться у спільній власності та відокремлення певної частки. Рухомі речі можуть бути розподілені між власниками з виділенням кожному з них його частки в натурі.

Неподільними в науковій літературі визнають також складні речі, які становлять собою комплекс самостійних предметів, пов'язаних загальним господарським або іншим призначенням (сервіз, меблевий гарнітур тощо).

Правове значення класифікації речей на подільні й неподільні виявляється як у правовідносинах власності, так і в зобов'язальних правовідносинах.

Так, при розподілі майна, яке перебуває в загальній власності, неподільна річ не підлягає подрібненню. Така річ або продається, і в такому випадку поділу підлягають гроші, які виручені від цього продажу, або зберігається за однієї із власників із наданням іншим грошової чи іншої компенсації.

Залежно від подільності або неподільності речі визначається також дольовий або субсиді-

арний характер зобов'язання, яке виникає з приводу даної речі. За ознакою ступеня збереження цілісності речі при її використанні виділяють споживні й неспоживні речі.

Речі, які при використанні знищуються повністю (наприклад паливо, продукти харчування) або перетворюються на іншу річ (наприклад, сировина), називаються споживними [4, с. 117].

Неспоживними визнаються речі, які в процесі використання мають здатність зношуватись, амортизуватись, але зберігають свою властивість протягом тривалого часу.

Аналізуючи правове значення такого поділу, зазначимо, що споживні й неспоживні речі внаслідок своїх властивостей повинні бути предметом лише певних угод.

Так, предметом договору майнового найму можуть бути тільки неспоживні речі, оскільки наймач повинен повернути ту саму річ, що неможливо при майновому наймі споживної речі, наприклад палива.

Навпаки, за договором позики не можна передати неспоживні речі, оскільки закон встановлює зобов'язання позичальника повернути позикодавцеві не ту саму річ, яку він позичав, а річ подібну – за інших умов договір утрачає цивільний зміст позики і стає договором майнового найму [5, с. 686].

Деякі договори, наприклад договори купівлі-продажу, поставки, міни, схову – можуть укладатись з приводу як споживних, так і неспоживних речей. Залежно від значення в процесі використання речі поділяються на головні речі й приналежність. Юридичне значення даного поділу полягає в тому, що приналежність в усіх випадках наслідують долю головної речі, якщо в договорі або в законі не встановлено інше, вона призначена для обслуговування іншої (головної речі) [5, с. 126].

Головна річ і приналежність у матеріальному, фізичному сенсі є різними об'єктами, які відокремлені один від одного, проте в юридичному сенсі, в рамках цивільно-правових відносин вони тісно пов'язані між собою. Різниця між головною річчю й приналежністю полягає в тому, що головна річ може бути використана за призначенням і без приналежності, а приналежність за її призначенням без головної речі використовуватись не може. Наприклад, окуляри є головною річчю, а футляр – приналежністю.

Складові частини речі – це такі частини, які конструктивно пов'язані з річчю; при їх відокремленні річ утрачає своє першочергове призначення. Річ можна розглядати як самостійний об'єкт, річ може бути частиною іншої складної речі, складовою частиною цієї речі. Окремі предмети, які входять до її складу, не

можуть бути відокремлені від речі без її пошкодження або істотного знецінення. Правове значення відокремлення складових частин речі полягає в тому, що вони виступають предметом цивільного обороту як єдине ціле. На окремі складові частини речі право власності може виникнути тільки в тому випадку, коли дана річ як самостійний об'єкт цивільно-правових відносин перестане існувати.

Таким чином, під матеріальними речами цивільне право розуміє всі предмети матеріального світу, що призначені задовольняти визначені потреби і можуть знаходитися у володінні суб'єктів цивільних правовідносин. Об'єкти

цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи. Види об'єктів цивільних прав, перебування яких у цивільному обороті не допускається (об'єкти, вилучені з цивільного обороту), мають бути прямо встановлені у законі. Види об'єктів цивільних прав, які можуть належати лише певним учасникам обороту або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом, встановлюються законом.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
2. Про право власності на окремі види майна : постанова Верховної Ради України від 17 черв. 1992 р. № 2471-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 35. – Ст. 517.
3. Харитонов Є. О. Цивільне право України : підручник / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. – К. : Істина, 2003. – 761 с.
4. Цивільне право : підруч. для студ. юрид. вузів та ф-тів / Боброва Д. В., Дзера О. В., Кузнецова Н. С. та ін. – К. : Вентурі, 1997. – 480 с.
5. Цивільний кодекс України : коментар. – Х. : Одиссей, 2003. – 856 с.

Надійшла до редколегії 20.04.2012

КУЦЫЙ А. В. О ВОПРОСАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМА ГРАЖДАНСКОГО ОБОРОТА ВЕЩЕЙ И ИХ КЛАССИФИКАЦИИ

Проведен анализ правового режима гражданского оборота вещей. Установлены особенности гражданского оборота вещей и осуществлена их классификация.

KUTSYI O. TO THE ISSUES ABOUT LEGAL REGIME OF CIVIL TURNOVER OF THINGS AND THEIR CLASSIFICATION

The analysis of the legal regime of civil turnover of things is made. The features of civil turnover of things are defined and their classification is carried out.

УДК 347.453(477)

О. В. МОРОЗ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ,*

М. В. МОРОЗ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права № 2
Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

ЦІЛІСНИЙ МАЙНОВИЙ КОМПЛЕКС ЯК ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ МАЙНА ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проаналізовано цілісний майновий комплекс як предмет договору оренди майна державних підприємств.

При укладанні договору оренди майна державних підприємств виникає низка питань, пов'язаних із таким предметом вищевказаного договору, як цілісний майновий комплекс.

Проблематика договірних правовідносин досліджувалася ученими-юристами в різних аспектах. Фундаментальні дослідження в даній галузі були проведені М. І. Брагінським,